

I B Ö L M Ə

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN FİLOLOGİYASI

MƏSƏLƏLƏRİ

HÜSEYN ABBAS oğlu ƏSGƏROV

*Filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
BDU, Azərbaycan dili və ədəbiyyatının tədrisi
metodikası kafedrasının müdiri*

DÖVLƏTÇİLİK VƏ DİL

Xalqın əsrlər boyu formalaşmış və əvəzsiz bir miras kimi nəsildən-nəslə ötürülmüş milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini sağlam bir şəkildə qorumaq, cəmiyyətin bu dəyərlər əsasında tərbiyəsini təşkil etmək və bu dəyərləri müasir dövrün tələblərinə uyğunlaşdıraraq yaşatmaq, onu gələcək nəsillərə ötürmək qarşıda duran çox vacib vəzifələrdəndir. Çünki müasir dünyada qloballaşma pərdəsi altında eyniləşmə prosesinin getdiyi heç kəsə sirr deyil.

Milli-mənəvi dəyərlərimiz sırasında xüsusi yeri olan Azərbaycan dilinin tarixi miladdan əvvəlki dövrlərə gedib çıxır. Ayrı-ayrı türk birləşmələrinin ümumi anlaşıma vasitəsi olan bu dil IV-V əsrlərdən etibarən ümumxalq danışiq dili kimi fəaliyyət göstərməyə başlamışdır.

Azərbaycan dili mövcud olduğu tarixi dövrlər ərzində həm zəngin inkişaf mərhələləri keçmiş, həm də müəyyən vaxtlarda ciddi təsir və təzyiqlərə məruz qalmışdır. Bu təsir və təzyiqlər nəticəsində vahid norma pozulmuş və öz yerini ayrı-ayrı sosial qruplara xidmət edən ixtiyari səviyyədəki üslublara vermiş, ümumxalq danışiq dili ilə yazılı dil arasında xeyli uzaqlaşma və fərqlənmə baş vermişdir.

Dil keçmiş bu günə, bu günü gələcəyə çatdıran çox güclü və qüdrətli bir vasitə olmaqla onun cəmiyyətdəki mövqeyi dövlətçiliklə birbaşa bağlıdır. Dövlətçilik zəminində dilin cəmiyyətdəki rolu artmaqla bərabər, ifadə imkanları, sözyaratma qabiliyyəti genişlənir, nüfuzu artır, şifahi və yazılı dil arasındakı vəhdət yaxşılaşır. Dil dövlətçiliklə müşayiət olunmadəqda adi məişət dili səviyyəsində qalır və tədricən cəmiyyətdəki mövqeyinin itirilməsinə gətirib çıxarır.

Dilimizin inkişafına dövlət səviyyəsində ilk qayğı Şah İsmayıl Xətai dövründə göstərilmişdir. Həmin dövrdə Azərbaycan türk dili ümumxalq ünsiyyət vasitəsinə çevrildi, xarici ölkələrə diplomatik məktublar belə bu dildə yazılıb göndərildi. Təəssüf ki, bu proses sonralar davam etdirilmədi.

İkinci belə bir dövr 1918-1920-ci illəri – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bərqərar olduğu dövrü əhatə edir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətində rəsmi dövlət işləri rus dilində aparıldığından 1918-ci il iyunun 27-də dövlət dili barədə bir qərar qəbul edildi. Qərarda deyilirdi: “Türk dili dövlət dili qəbul olunsun. Dövlət idarələrinə, məhkəmə və inzibati orqanlara, habelə sair vəzifələrə bu dili bilənlər gələndək hökumət müəssisələrində rus dilinin işlədilməsinə ixtiyar verilsin”.

Qərar hökumət tərəfindən elan edilsə də, Parlamentdə bu məsələ qaldırılmadığından həll edilməmiş qaldı.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dövlət dili barəsində verdiyi bu qərarla Azərbaycan dili “türk dili” adı ilə dövlət dili hüququ aldı, tədrisin, kargüzarlığın bu dildə aparılmasına yollar açıldı, ilk dəfə olaraq Azərbaycan dilində dövlət himni yarandı, ümumiyyətlə, ümumi bir informasiya dilinin yaranması və onun normalarının sabitləşməsi üçün çox mühüm addımlar atıldı.

Lakin Cümhuriyyətin ömrü uzun olmadığı kimi, dil haqqında tədbirlər də milli əsaslarla davam edə bilmədi. Azərbaycanda Sovet Hakimiyyətinin yaranması ilə bu tədbirlərə son qoyuldu, Azərbaycan dilinə dövlət qayğısı aradan götürüldü, bir sıra sahələrdə rus dilinin məcburi tətbiqi milli dilimizə xeyli ziyan vurdu. Respublikada ikinci ana dili elan edilən rus dili, əslində, aparıcı yer tuturdu. Azərbaycan dilində mətbuat, məktəb, radio, televiziya və digər informasiya vasitələri olsa

da, bu dilin nüfuzu Respublikadan kənarda görünmürdü. Bundan əlavə, Azərbaycan dilinə rus dilindən məcburi şəkildə çoxlu sözlər daxil olurdu və yeni anlayışların ifadəsi üçün Azərbaycan dilinin daxili imkanları vasitəsilə sözlərin yaranması müqayisədə çox azlıq təşkil edirdi.

Əsas informasiya vasitəsi rus dili olduğu üçün Azərbaycan şifahi dili və yazılı dili arasında norma bərabərliyi yaratmaq qeyri-mümkün olmuşdu.

Bütün bunlara baxmayaraq, əsrlərin sınaqlarından döyüşə-döyüşə gələn, başqa dillərin assimilyasiyasına qarşı dözümlülüyü ilə fərqlənən Azərbaycan dili öz inkişafını dayandırmadı. Bədii əsərlər, qəzet və jurnallar, radio və televiziya verilişləri, orta və ali məktəblərdə tədris Azərbaycan dilini dövrün mədəni və zəngin dillərindən birinə çevirdi.

1950-ci illərin sonlarında bu sahədə rəsmi bir oyanış başladı. Azərbaycan dilinin dövlət idarələrində tətbiqinin zəruriliyi qarşıya qoyuldu. Azərbaycanda, xüsusən Bakıda bu sahədə canlanma başlandı, lakin hazırlıqsız görülməli bu iş ciddi müqavimətə rast gəldi. Təəssüf ki, Azərbaycan rəhbərləri arasında da bu məsələdə yekdil fikir yox idi. Ona görə də bu proses tezliklə dayandı, hətta müəyyən qədər geriləməyə başladı.

Nəhayət, 1969-cu ildə Heydər Əliyev Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Birinci Katibi seçildi və Respublikaya rəhbərlik etməyə başladı.

Bu gün Azərbaycan ictimai fikrində birmənalı şəkildə etiraf olunan həqiqət bundan ibarətdir ki, xalqı milli müstəqilliyə doğru aparan yol 1969-cu ildən, yəni Ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycanda siyasi hakimiyyətə irəli çəkilməsi tarixindən başlayır. 35 ilə yaxın müddət ərzində Ulu öndər daim xalqının milli maraq və mənafehləri uğrunda mübarizə aparmış, xalqda tarixi keçmiş, milli kimliyi, dili, ədəbiyyatı, tarixi, mədəniyyəti, adət-ənənələri, bütövlükdə milli-mənəvi dəyərləri və düşüncə sistemi barədə dolğun təsəvvürlər yaratmaqla insanlarda müstəqil dövlətçilik şüurunun formalaşmasına çalışmışdır.

Heydər Əliyev Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Birinci Katibi seçildəndən sonra onun ziyalılarla ilk geniş görüşü 1970-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetində (indiki BDU-da) oldu. Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Birinci Katibi Heydər Əliyev yığıncaqda Azərbaycan dilində nitq söylədi. Azərbaycan dilinə dövlət qayğısı da elə buradan başladı. O dövr üçün bu görünməmiş bir iş idi. Sonradan Heydər Əliyevin Azərbaycan dilində çıxışları müntəzəm şəkildə alındı. Hətta qurultayların tribunasından da ana dilində danışdı. 1974-cü ildə Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə dördcildlik Azərbaycan dili dərsliklərinə görə altı nəfər Azərbaycan dili müəlliminə Dövlət mükafatı laureatı adı verildi. Heydər Əliyev bütün bunları edərək cəmiyyətə mesaj verdi ki, milli varlığımızın, milli-mənəvi dəyərlərimizin əsası olan dilimizi sevməyin, onu qoruyub saxlamağın, inkişaf etdirməyin yolu, ilk növbədə, bu dildə danışmaqdan keçir.

Nəhayət, 1978-ci ildə Azərbaycan Respublikasının rəhbəri Heydər Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü ilə Azərbaycan dili Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dövlət dili kimi rəsmiləşdirildi. Konstitusiyanın 73-cü maddəsində göstərilir: “Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dilidir”.

Azərbaycan dilinin dövlət dili adlandırılması o zaman üçün böyük hadisə idi. Bu, hər şeydən əvvəl, böyük cəsarət tələb edirdi və xalqa, milli varlığa, ana dilinə olan məhəbbətdən irəli gəlirdi.

Heydər Əliyev o vaxtkı SSRİ rəhbərliyi ilə apardığı kəskin mübarizə və müsahibələrdən söz açaraq demişdir: “O vaxt mən Sovet İttifaqının rəhbərliyi ilə, Kommunist Partiyasının rəhbərliyi ilə çox gərgin danışıqlar aparırdım. Sübut etməyə çalışırdım ki, biz dövlət dilimizin Azərbaycan dili olduğunu öz Konstitusiyamıza yazmalıyıq və yazacağıq. Moskvada bir neçə dəfə müzakirələr oldu. Cürbəcür fikirlər səsləndi və həmin fikirlərin əksəriyyəti ondan ibarət idi ki, belə olmamalıdır. Ancaq biz buna nail olduq və 1978-ci ildə, səhv etməmişəm, aprel ayında Konstitusiyanı qəbul etdik. Həmin Konstitusiyada yazıldı ki, Azərbaycan Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dilidir. Xatirimdədir, o vaxt başqa respublikaların rəhbərləri ilə kəskin danışıqlarımız oldu. Ukraynanın rəhbəri Serbitski ilə mənim kəskin danışıqlarım xatirimdədir. O buna çox etiraz edirdi, belə əsaslandırırırdı ki, Siz belə yazdığınız halda, gərək onda biz də yazaq ki, Ukraynanın dövlət dili Ukrayna dilidir. Mən ona dedim ki, sizə heç kim mane olmur. Siz bizdən də böyük respublikanız və Sovetlər İttifaqında Sizin xüsusi çəkiniz bizimkindən qat-qat artıqdır. Siz istəsəniz, bunu yazın

bilərsiniz. Ancaq siz nə üçün bizə mane olursunuz? Mübahisəmiz çox gərgin oldu... Ancaq biz buna nail olduq. Hesab edirəm ki, bu o dövrdə, o zamanın şəraitində respublikamızda, ümumiyyətlə, ölkəmizin tarixində çox böyük hadisə oldu”.

Heydər Əliyev dilin mənəvi, tərbiyəvi, ideoloji xarakter daşdığını belə ifadə etmişdir: “Hər bir xalqın milliliyini, mənəvi dəyərlərini yaşadan, inkişaf etdirən onun dilidir”; “Hər bir xalq öz dili ilə yaranır. Ancaq xalqın dilini yaşatmaq, inkişaf etdirmək və dünya mədəniyyəti səviyyəsinə qaldırmaq xalqın qabaqcıl adamlarının, elm, bilik xadimlərinin fəaliyyəti nəticəsində mümkün olur”.

Beləliklə, Azərbaycan dilinin hərtərəfli inkişafı uğrunda mübarizənin əsasları 1970-ci illərdə qoyulmuş oldu.

1993-cü ildə Heydər Əliyevin yenidən hakimiyyətə qayıdışı ilə Azərbaycan dilinə dövlət qayğısı yeni mərhələyə qədəm qoydu. Heydər Əliyevin ana dili ilə bağlı tələbi belədir: “Hər bir Azərbaycan vətəndaşı, hər bir azərbaycanlı öz ana dilini – Azərbaycan dilini mükəmməl bilməlidir”.

Heydər Əliyev dövrün tələblərini də nəzərə alır, gənclərə məsləhət görürdü ki, xarici dilləri də öyrənsinlər, dünyaya çıxmaq üçün müasir elmi və siyasi informasiyanı qəbul etmək üçün bu, vacib vasitədir, ancaq hər bir azərbaycanlı, birinci növbədə, öz ana dilinə yiyələnməli, Azərbaycan ədəbi dilində yazmağı və danışmağı bacarmalıdır.

Ulu Öndərin bilavasitə rəhbərliyi və iştirakı ilə hazırlanıb qəbul edilmiş müstəqil Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında yazılmışdır: “Azərbaycan Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dilidir”.

Heydər Əliyev, demək olar ki, hər çıxışında ana dili, Azərbaycan dilçiliyi məsələlərinə toxunur, bir an belə bu problemi yadımdan çıxarmırdı. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1996-cı il iyun ayının 18-də keçirilən geniş iclasındakı nitqində Heydər Əliyev demişdir: “Nazirlər Kabinetinin iclaslarında və başqa toplantılarımızda mən bizim rəhbər vəzifəli şəxsləri bir neçə dəfə xəbərdar etmişəm ki, müstəqil Azərbaycan Respublikasında dövlət dilimiz, ana dilimiz, Azərbaycan dili hər yerdə - bütün sənədlərimizdə, bütün iclaslarımızda, toplantılarımızda işlənməlidir. Təəssüflər olsun ki, bəzi rəhbər vəzifəli şəxslərimiz təhsilini keçmişdə rus dilində aldıklarına görə və uzun illər öz işlərində yalnız rus dilindən istifadə etdiklərinə görə Azərbaycan dilini zəif bilirlər. Bu, anlaşıla bilər, çünki o dövrdə, əvvəlki illərdə keçmiş Sovetlər İttifaqının başqa yerlərində olduğu kimi, Azərbaycanda da dövlət işlərində əsasən rus dili işlədilir. Mən bir daha demək istəyirəm, bu barədə heç kəsə irad tutmaq, yaxud onları tənqid etmək fikrində deyiləm. Bu o dövrün tələbləri, o dövrdə yaranmış vəziyyət ilə əlaqədar olan bir haldır. Amma eyni zamanda biz üç ildir ki, yaxud beşinci ildir ki, müstəqil dövlətdə yaşayırıq. Azərbaycan müstəqil dövlətdir. Üç il dedim, çünki üç ildir ki, mən buraya gələndən, Azərbaycanda bu işə başlayandan həmin məsələləri dəfələrlə irəli sürmüşəm. Hesab edirəm ki, bu müddət bizim hər bir rəhbər vəzifəli şəxsimiz üçün yetərlidir ki, Azərbaycan dilini öyrənsin, mənimsəsin. Ancaq nədənsə bəziləri hələlik bu barədə istənilən nailiyyəti əldə edə bilməyiblər.

Mən bu barədə həmişə bir daha müraziət edirəm və xüsusən rəhbər vəzifəli şəxslərdən tələb edirəm ki, onlar dövlət dilini öyrənmək üçün lazımı əlavə tədbirlər görsünlər və buna nail olsunlar. Bunu etmək lazımdır, hətta zəruridir. Heç kəs fikirləşməsin ki, sabah yenə elə bir vəziyyət yaranacaq ki, Azərbaycan dili lazım olmayacaqdır. Azərbaycan dili həmişə lazım olacaqdır və onsuz yaşamaq mümkün olmayacaqdır”.

2000-ci il iyunun 18-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin “Azərbaycan dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında” imzaladığı Fərman Azərbaycan dilinin inkişafı, tədqiqi, tətbiqi və təbliği barəsində indiyədək misli görünməmiş tarixi bir hadisə idi. Həmin fərman dilçilərin, tarixçilərin, etnoqrafların, yazıçıların, elm və mədəniyyət xadimlərinin üzərinə böyük bir məsuliyyət qoyurdu.

Fərmanda Azərbaycan dilinin dünyanın ən zəngin və ən qədim dillərindən olduğu xüsusi vurğulanır, onun keçdiyi inkişaf yollarına nəzər salınır, ayrı-ayrı tarixi mərhələlərdə Azərbaycan dilinin mövqeyi qeyd edilir, Azərbaycan ədəbi dili, onun ayrı-ayrı üslublarının meydana gəlməsi haqqında, xüsusən XX əsrdə Azərbaycan ədəbi dilinin zənginləşməsi haqqında məlumat verilir və

bir daha təsdiqlənir ki, Azərbaycan ədəbi dili müasir elmi və siyasi düşüncənin ifadəsi üçün bütün imkanlara malik olan imkanlı bir dildir. Fərmanda oxuyuruq: “Bütün xalqlarda olduğu kimi, Azərbaycan xalqının da dili onun milli varlığını müəyyən edən başlıca amillərdəndir. Dilimiz xalqın keçdiyi bütün tarixi mərhələlərdə onunla birgə olmuş, onun taleyini yaşamış, üzləşdiyi problemlərlə qarşılaşmışdır. O, xalqın ən ağır günlərində belə onun milli mənliliyini, xoşbəxt gələcəyə olan inamını qoruyub möhkəmləndirmişdir. İnkişaf etmiş zəngin dil mədəniyyətinə sahib olan xalq əyilməzdir, ölməzdir, böyük gələcəyə malikdir. Ona görə də xalqımızın ulu babalarından miras qalan bu ən qiymətli milli sərvətini hər bir Azərbaycan övladı göz bəbəyi kimi qorumalı, daim qayğı ilə əhatə etməlidir. Bu onun müqəddəs vətəndaşlıq borcudur”.

Bu sətirlər bir daha onu deyir ki, xalqla dil bir-birindən ayrılmazdır, dil xalqın varlıq formasıdır, xalqın tarixən keçdiyi yollarda onunla inkişaf edib zamanımıza gəlmişdir. Bu gün Azərbaycan dili ən dərin fikirləri çalarlarındanək aydın bir şəkildə ifadə etmək imkanına malikdir.

Fərmanda əlifba məsələsi də xüsusi yer tutur. Prezident qəti olaraq bu qərara gəlir ki, latın qrafikalı Azərbaycan əlifbasının tətbiqi vaxtı çatmışdır və Nazirlər Kabinetinə tapşırırlar ki, “Ölkədə Azərbaycan dilində çap olunan qəzet, jurnal, bülleten, kitab və digər çap məhsullarının istehsalının 2001-ci il avqustun 1-nə qədər bütünlükdə latın qrafikasına keçməsinə təmin etsin”, “Mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanlarında kargüzarlığın latın qrafikası ilə aparılmasını 2001-ci il avqustun 1-nə qədər təmin etsin”.

Nazirlər Kabinetinə o da tapşırırlar ki, “Azərbaycan Respublikasında dövlət dilinə qarşı gizli, yaxud açıq təbliğat aparmaq, Azərbaycan dilinin işlənməsinə və inkişafına müqavimət göstərmək, onun hüquqlarının məhdudlaşdırılmasına cəhd etmək kimi hallara, latın qrafikasının tətbiq olunmasına maneələr törədilməsinə görə məsuliyyət növlərini müəyyən edən qanunvericilik aktının layihəsini bir ay ərzində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin”.

Fərmandan irəli gələn vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar Prezidentin 4 iyul 2001-ci il tarixli Sərəncamı ilə Dövlət Dil Komissiyası yaradılmış, 9 avqust 2001-ci il tarixli Fərmanı ilə hər il avqust ayının 1-i Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan Dili Günü kimi təsis edilmişdir.

Bundan əlavə, dövlət dilinin tətbiqi işinin əməli şəkildə həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə 30 sentyabr 2002-ci ildə Prezident Heydər Əliyevin təsdiq etdiyi “Azərbaycan Respublikasında Dövlət dili haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qüvvəyə minmiş, həmçinin 2003-cü il yanvarın 2-də “Azərbaycan Respublikasında Dövlət dili haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun tətbiq edilməsi barədə” Fərman verilmişdir.

“Azərbaycan Respublikasında Dövlət dili haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu Heydər Əliyevin 1969-cu ildən başlayaraq açıq və örtülü şəkildə həyata keçirdiyi milli siyasətin tərkib hissələrindəndir, 1991-ci ildən, real olaraq 1993-cü ildən başlayan müstəqilliyimizin bəhrəsidir. Bu, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının dövlət dili haqqında maddəsinin həyata keçirilməsi idi.

Milli-mənəvi dəyərlər sırasında ana dilinə böyük önəm verməsinin səbəbini Ulu Öndər belə izzah edir: “Öz dilini bilməyən, öz dilini sevməyən adam öz tarixini yaxşı bilə bilməz, öz klassiklərinin əsərlərini öz ana dilində oxuya bilməz. əgər onları oxuya bilməsə, tariximizi bilməyəcək; onları oxuya bilməsə, mədəniyyətimizi bilməyəcək, milli-adət-ənənələrimizi bilməyəcək. Onları bilməsə, o, vətənpərvər olmayacaq, onda vətənpərvərlik duyğuları, hissiyyatı olmayacaqdır”, “Xalqın, millətin, insanın öz ana dilindən əziz, heç bir şey ola bilməz. Əvvəlcə ana dili, sonra başqa dillər”.

Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi strateji inkişaf kursu, Heydər Əliyev siyasəti bu gün İlham Əliyev tərəfindən böyük əzm və səbrlə davam etdirilir.

Prezidenti İlham Əliyevin “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12 yanvar 2004-cü il tarixli Sərəncamına əsasən, Azərbaycan dilində əvvəllər kiril qrafikasında çap olunmuş Azərbaycan və dünya klassiklərinin əsərlərinin qısa müddət ərzində həm də poliqrafik cəhətdən müasir tələblərə cavab verən bir biçimdə latın qrafikalı yeni əlifba ilə nəşr edilərək ölkə kitabxanalarına, o sıradan məktəb kitabxanalarına verilməsi, digər bir sərəncamla

25 cildlik Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının hazırlanması dilimizin, elm və təhsilimizin tarixində böyük bir hadisədir.

Prezident İlham Əliyevin 2013-cü il 9 aprel tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı” dövlətimizin, Prezidentimizin dövlət dilinə olan yüksək qayğısının təəcəssümüdür. Fikrimizcə, məqsədi Azərbaycan dilinin istifadəsinə və tədqiqinə dövlət qayğısının artırılmasını, Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsini, ölkədə dilçilik araşdırmalarının əsaslı surətdə yaxşılaşdırılmasını, dilçiliyin aparıcı istiqamətlərində fundamental və tətbiqi tədqiqatların inkişafına yönəldilmiş yaradıcılıq səylərinin birləşməsini və dilçiliyin müasir cəmiyyətin aktual problemləri ilə əlaqələndirilməsini təmin etməkdən ibarət olan bu Proqram dilimizə olan dövlət qayğısının yeni mərhələsinin başlanğıcı kimi də dəyərləndirilə bilər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 70 illik yüбилейində nitqində dilimizlə, bütövlükdə milli-mənəvi dəyərlərimizlə bağlı nitqi biz elm, təhsil adamları qarşısında məsul vəzifələr qoyur: “Əsrlər boyu Azərbaycan xalqını bir xalq kimi qoruyan bizim mədəniyyətimiz, incəsənətimiz, musiqimiz və digər ənənələrimiz olubdur. Bizim bu sahədəki bütün fəaliyyətimizin əsasında Azərbaycan dili dayanır. Azərbaycan dili bizi bir xalq, millət kimi qoruyub. Əsrlər boyu biz başqa ölkələrin, imperiyaların tərkibində yaşadığımız, müstəqil olmadığımız dövrdə milli dəyərlərimizi, ana dilimizi qoruya, saxlaya bilmişik... Bəzi ictimai xadimlərin, hökumət üzvlərinin çıxışlarında, bəzi televiziya verilişlərində, Milli Məclisdə eşidirəm ki, kənar kəlmələrdən istifadə edilir. Buna ehtiyac yoxdur”.

Prezident İlham Əliyevin AMEA-nın 70 illik yüбилейində Azərbaycan dili barədə səsləndirdiyi lakonik fikirlər, bütövlükdə Azərbaycan Respublikasında 1969-1982-ci illərdə və 1993-cü ildən bu günə kimi yürüdülmən mədəniyyət və dil siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsi və növbəti yüksək mərhələdə məntiqi davamıdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Azərbaycan dilinin elektron məkanda daha geniş istifadəsinin təmin edilməsi ilə bağlı bir sıra tədbirlər haqqında” 2018-ci il 17 iyul tarixli Sərəncamı, həmçinin “Azərbaycan dilinin saflığının qorunması və dövlət dilindən istifadənin daha da təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” 2018-ci il 1 noyabr tarixli Fərmanı dövlət dilinin saflığının qorunması, onun hüdudsuz imkanlarından yetərincə istifadə edilməsi, televiziya və radio kanallarında, internet resurslarında, mətbu nəşrlərdə və reklam daşıyıcılarında ədəbi dil normalarına, ləksik və qrammatik qaydalara əməl edilməsinin təmin edilməsi baxımından olduqca əhəmiyyətlidir, dilə dövlət qayğısının bariz nümunəsidir.

Dövlətimizin, Ulu Öndər Heydər Əliyevin, Prezident İlham Əliyevin ana dilinə, bütövlükdə milli-mənəvi dəyərlərimizə olan xüsusi diqqət və qayğısının tək bircə səbəbi var: milli-mənəvi dəyərlərsiz milli özünüdərk, milli düşüncə, milli ruh, vətənpərvərlik, Vətən sevgisi, müstəqil dövlətçilik şüuru yoxdur.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (1918-1920). Bakı, 1998, 976 s.
2. Aforizmlər. (Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin çıxışlarından seçilmiş müdrik fikirlər). Bakı, 1997, s.331).
3. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və konstitusiya aktları. Bakı, 2003, 128 s.
4. “Azərbaycan” qəzeti, 1996-cı il, 7 noyabr.
5. “Azərbaycan” qəzeti, 2001-ci il, 19 iyun.
6. “Azərbaycan” qəzeti, 2001-ci il, 10 avqust.
7. “Azərbaycan” qəzeti, 2002-ci il, 30 sentyabr.
8. “Azərbaycan” qəzeti, 2003-cü il, 4 yanvar.
9. “Azərbaycan” qəzeti, 2018-ci il, 18 iyul.
10. “Azərbaycan” qəzeti, 2019-cu il, 2 may.

XÜLASƏ

Dilimizin inkişafına dövlət səviyyəsində ilk qayğı Şah İsmayıl Xətai dövründə göstərilmiş, 1918-1920-ci illərdə – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bərqərar olduğu dövrdə bu qayğı yenidən bərpa olunsada, Cümhuriyyətin ömrü uzun olmadığından dil haqqında tədbirlər də milli əsaslarla davam edə bilməmişdir.

Azərbaycan dilinə yüksək səviyyədə dövlət qayğısı 1969-cu ildən — Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbər təyin olunduğu dövrdən başlayır.

Müstəqillik illərində Azərbaycan dilinin tədris, tətbiq və inkişaf etdirilməsinə dövlət qayğısının artırılması, ana dilimizin elmi tədqiqinin genişləndirilməsi, həmçinin bu işə nəzarətin gücləndirilməsi məqsədilə bir neçə tarixi fərman və sərəncam imzalanmışdır. Bu fərman və sərəncamlar Heydər Əliyevin 1969-cu ildən başlayaraq milli dillə əlaqədar həyata keçirdiyi böyük tədbirlərin qanunauyğun davamıdır.

Dövlətin müstəqillik illərinə bağlı dil siyasətinin ikinci mərhələsi 2004-cü ildən günümüzdə qədərki dövrü əhatə edir. Prezident İlham Əliyevin 2013-cü il 9 aprel tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı” ilə Azərbaycan dilinin tədrisi və tətbiqinin genişləndirilməsi yeni mərhələyə daxil olmuşdur. Azərbaycan dilinin tədrisi və təbliği sahəsindən informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi bu dövrün əsas özəlliklərindəndir.

Prezident İlham Əliyevin bu sahədəki siyasəti bütövlükdə 1993-cü ildən bu yana yürüdüln dil siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsi və yüksək mərhələdə məntiqi davamıdır.

Açar sözlər: *Heydər Əliyev, Azərbaycan xalqı, ana dili, dövlət dili, Azərbaycan Respublikası, milli-mənəvi dəyərlər, dilçilik.*